

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Teologia, τεύχ. 1 (2019)

Τὸ ἀ' τεύχος γιὰ τὸ 2019 τοῦ περιοδικοῦ *Teologia* τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Βορείου Ἰταλίας (Μιλάνο) ἀνοίγει μὲ τὴν *lectio magistralis* τοῦ καρδινάλιου (καὶ Γραμματέα τοῦ Κράτους τοῦ Βατικανοῦ) Pietro Parolin σχετικὰ μὲ τὴν ἀνανέωση τῶν θεολογικῶν σπουδῶν ποὺ θεωροῦνται ὡς ἓνας νέος ἀνθρωπισμὸς ἐν Χριστῷ.

Ἀκολούθως, ὁ Maurizio Chiodi, μὲ τὸ δοκίμιο ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ἡ ἠθικὴ ὄψη τῆς χριστιανικῆς διάκρισης» (“Il profilo morale del discernimento cristiano”), ἀσχολεῖται ἀρχικὰ μὲ τὴν βάση τῆς παρούσας συζήτησης στὸν χώρο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκεῖ ὅπου ὁ πάπας Φραγκίσκος προσκαλεῖ συχνὰ ποιμένες καὶ θεολόγους νὰ στοχαστοῦν γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς πνευματικῆς διάκρισης (*discernment*). Τὸ ἄρθρο προτείνει μία σύντομη ἐξέταση τῆς φαινομενολογίας τοῦ ζητήματος τῆς διάκρισης, βλέποντάς το σὲ σύνδεση μὲ τὴν πράξη καὶ συνείδηση τοῦ πιστοῦ. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο, ὁ σ. ἐπικεντρώνεται στὰ θεολογικὰ κυρίως προβλήματα ποὺ προκύπτουν στὴ σχέση συνείδησης καὶ διάκρισης ἢ στὴ διαδικασία «ἔκκλησης» καὶ «ἀπάντησης» τῆς συνείδησης, ἡ ὁποία ἀφορᾷ ὄχι μόνο τὴν ἠθικὴ ἢ θρησκευτικὴ ἀξία τῆς ἐν γένει ἀλλὰ τὴν ἐξόχως χριστιανικὴ σημασία τῆς, ποὺ βλέπει τὴν ἀνθρωπολογία τῆς συνείδησης ὡς κάτι ποὺ πραγματώνει τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Σὲ αὐτὴ τὴν, κατὰ κάποιον τρόπο, «κυκλική» –ἀν καὶ ἀσύμμετρη– σχέση «ἀνθρωπολογίας-Χριστιανισμοῦ», μπορούμε νὰ δοῦμε τὴν περὶ «διάκρισης» συζήτηση ὡς μία διαδικασία ἀρετῆς, ὅπου ἡ συνείδηση καλεῖται νὰ ἀποφασίσει ποιὸ εἶναι τὸ πιθανὸ καλὸ γι' αὐτήν, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ διάκριση καλεῖται νὰ ἀναδείξει τὴν ἠθικο-πνευματικὴ πλευρὰ αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς, συνδέοντας τὸ «ἀτομικὸ» (τὸν κάθε πιστό) μὲ τὸ «παγκόσμιο» (τὴν κοινὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας).

Στὴν ἐπόμενη μελέτη, ὁ Pierangelo Sequeri μὲ τὸ: «Ἡ πίστη ἐνώπιον τῆς δοκιμασίας τοῦ κοσμικοῦ μεσσιανισμοῦ. Πέρασμα στὸ μέλλον τῆς Διακήρυξης *Gaudium et spes* καὶ ἀλλαγὴ ἐποχῆς» (“La fede alla prova del messianismo secolare. Passaggio al futuro di *Gaudium et spes* e cambio epoca”) πραγματεύεται τὸ θέμα «Ἐκκλησιακόσμος» ἔχοντας ὡς στόχο νὰ ἀνοίξει ἓνα χωρὸ ἀνάγνωσης καὶ μελέτης ποὺ νὰ πορεύεται πέρα ἀπὸ τοὺς κοινούς θεολογικοὺς τόπους. Κατ' ἀρχὰς ἀναφέρει ὅτι τὸ θέμα τοῦ «διαλόγου» ἐντάσσεται στὴ Διακήρυξη τῆς Β' Βατικανῆς *Gaudium et spes* σὲ ἀναφορὰ μὲ τὴν κλίση (τῆς Ἐκκλησίας, τῶν χριστιανῶν, τῶν θεολόγων...) πρὸς τὶς ιδέες τοῦ κόσμου, πρὸς τὴν νεωτερικότητα. Στὴ συνέχεια, ἐξετάζεται τὸ ἐρμηνευτικὸ κλειδί «εἰσόδου» στὴ φαινομενολογία τῆς σχέσης μεταξὺ χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀνθρώπινης συνθήκης, μέσα ἀπὸ θεμελιώδεις θεολογικὲς κατηγορίες ποὺ ἔχουν πρόσφατα προταθεῖ ἀπὸ θεολόγους, ὅπως ὁ Giuseppe Angelini καὶ ὁ ἴδιος ὁ Pierangelo Sequeri. Ἀκολούθως, ὁ σ. ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐὰν ἡ ιδέα τῆς

λεγόμενης «κοσμικής εποχής» (*Secular Age*) εκφράζει την ιστορικοπολιτισμική ανάγκη ενός μεσαιωνικού ανθρωπισμού της «αυτοπραγμάτωσης», ο οποίος σε κάθε περίπτωση πρέπει ν' αναλυθεί έχοντας υπ' όψιν την αυξανόμενη αντίθεση μεταξύ των προθέσεων που επαγγέλλεται και των αποτελεσμάτων που κομίζει. Από την άλλη, η κοσμική εποχή είναι, ίσως, ένας –ακόμα ανεξερεύνητος– βιβλικός «καιρός» για τις ίδιες τις εκκλησιαστικές δομές, για το εάν δηλαδή αυτές είναι σε θέση να ζωοποιήσουν την ευαγγελική σπορά στην έντελώς νέα συνάφεια της μη θρησκευτικής ήθικης του σύγχρονου ανθρώπου.

Στή συνέχεια, ο Alberto Cozzi, με το κείμενό του «Ἡ δογματική γλώσσα των προσωπικότητων της ἐλπίδας» (“Il linguaggio dogmatico delle figure della speranza”), βλέπει πώς μία – έντασσομένη σε εσχατολογικό πλαίσιο– δογματική συζήτηση φωτίζει τὴ γόνιμη ένταση που υπάρχει μεταξύ των εικόνων και των προσωπικότητων τῆς ἐλπίδας ἀπὸ τὴ μία και τῆς ἐννοιολογικῆς μεσολάβησης που παρέχει τὸ δόγμα ἀπὸ τὴν ἄλλη. Στὴν πραγματικότητα αὐτὴ ἡ ένταση ὑπάρχει ἤδη στὶς βιβλικὲς μορφὲς και εἰκόνες στὶς ὁποῖες τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ σχήματα διατηροῦν μία ὀρισμένη ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἡ δογματικὴ συζήτηση διατηρεῖ ἀνοιχτὴ αὐτὴ τὴν ἀπόσταση και, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴν ἐγγράφει, μέσω τῆς χρήσης αὐτῶν των εικόνων, στὸ «καινὸ» του Ἀναστημένου και δοξασμένου Χριστοῦ, ἐνῶ τὶς διαφορὲς πολιτισμικὲς ἐκφράσεις και μορφὲς (που κατανοοῦνται ἀνθρωπολογικὰ ὡς προτυπώσεις), τὶς ἐντάσσει στὴ διεργασία που ἡ πραγματικότητα τοῦ Χριστοῦ ἔχει εἰσαγάγει στὴν ἱστορία (και που ὀδεύει πρὸς μία πλήρωση). Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν ἡ δογματικὴ συζήτηση διαφυλάσσει, με τὴ χρήση εικόνων και μορφῶν, τὸ κάλεσμα τοῦ Χριστοῦ για ὀικὴ ἐλευθερία ἐκεῖ ὅπου ὁ τετελεσμένος ἀνθρώπινος και ἱστορικὸς χρόνος προσλαμβάνεται «ὄλος» σ' ἕναν γόνιμο και ἀνανεωτικὸ διάλογο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν διατηρεῖ ἀνοιχτὸ στὴν ἀναστημένη ζωὴ, κατὰ τὸ μέτρο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στὴν τελευταία μελέτη αὐτοῦ τοῦ τεύχους, ὁ Rinaldo Ottone, με τὸ ἄρθρο: «Ἡ ἐνθάρρυνση τοῦ Ἰησοῦ ὡς χῶρος πίστης. Ἡ κληρονομία τῆς Edith Stein: μία διαδρομὴ που ξεδιπλώνεται.» (“L’empatica di Gesù come luogo della fede. L’eredità di Edith Stein: un itinerario che si dispiega”), ἀναφέρει πὸς ἡ πίστη δὲν εἶναι μία τυφλὴ κίνηση τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἡ ἀπάντηση σὲ μία συγκεκριμένη πρόσκληση. Αὐτὴ ἡ πρόσκληση, ὅμως, προκειμένου νὰ μπορέσει νὰ ἀναγνωρισθεῖ, πρέπει νὰ μπορεῖ νὰ εἶναι και αἰσθητὰ κατανοητὴ. “Ὅπως λέει ἡ Edith Stein, ἡ πίστη «δὲν εἶναι ἀπλὰ ἡ ἀποδοχὴ τοῦ μηνύματος τῆς πίστης [...] μόνο μέσα ἀπὸ ἀκρόαση, ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸ ἄγγιγμα και ἡ ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ». Κανεὶς ἀναρωτιέται πὸς μπορεῖ νὰ ἐπέλθει αὐτὴ ἡ θεία «ἐσωτερικὴ ἀφή»; πρόκειται για μία ἀπολύτως μὴ χειροπιαστὴ ἐμπειρία ἢ μπορεῖ νὰ μοιρασθεῖ; και μέχρι ποίου σημείου εἰσδύει σὲ αὐτὴν ἡ νοημοσύνη; Σὲ αὐτὰ τὰ δύσκολα ἐρωτήματα προσπαθεῖ νὰ ἀπαντήσει ἡ μελέτη, ξεκινώντας ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπλὴ και κοινὴ ἐμπειρία που προέρχεται ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ ἀκούσουμε τοὺς ἄλλους μέσα στὸν ἑαυτό μας: εἶναι ἡ ἀνάδυση των πραγμάτων και τὸ νόημά τους, ἡ συνοχὴ τοῦ κόσμου και οἱ διαστάσεις τοῦ χρόνου, εἶναι ἀκόμη ἡ προσωπικὴ ταυτότητα τοῦ «ἐγὼ» και τοῦ ἄλλου, ἀκόμη και τοῦ «Ἄλλου», που ἀπὸ κοινὸ δημιουργοῦνται στὸν ἐλεύθερο χῶρο μίας

ένσυναίσθητικῆς σχέσης. Ακολουθώντας αὐτὴ τὴν ὁδὸ, εἰδικὰ χάρις στὴ συνάντηση μὲ τὴν Teresa τῆς Avila, ἢ Edith Stein θ' ἀντιληφθεῖ τὴν ἀπροσδόκητη κι ἐκπληκτικὴ παρουσία τοῦ «Ἄλλου» στὴν καρδιὰ τῆς ψυχῆς τῆς.

Τὸ τεῦχος κλείνει μὲ τὴν παρουσίαση τῶν ἀκολουθῶν πρόσφατων θεολογικῶν τίτλων: D. Angers, *L'«Aujourd'hui» en Luc-Actes, chez Paul et en Hebreux*. B.I. Bojovic, *L'Église orthodoxe serbe. Histoire, spiritualité, modernité*. P. Costa, *Paolo a Tessalonica. At 17,1-10a: esegesi, storia, diritto*. V. Costa, *Psicologia fenomenologica. Forme dell'esperienza e strutture della mente*. F. Fabrizi, *Dio Altrimenti. Per una critica alla teologia del "desiderio di Dio" in Tommaso, de Lubac, Rahner*. G. Paximadi – E. Prato – R. Roux – A. Tombolini (ἐπιμ.), *Luigi Giussani. Il percorso teologico e l'apertura ecumenica*. G. Marengo, *Sussurrare il Vangelo nella terra dell'eterno Cielo blu. Riflessioni missiologiche sull'evangelizzazione in Mongolia*. P. Negre, *Pour qu'il ait en toute la primauté. Jean Zizioulas et Walter Kasper, ecclesiologies en dialogue*. R. Pezzimenti, *Perché è nata la Dottrina sociale della Chiesa? Tra magistero e pensiero*. U. Vanni, *Apocalisse di Giovanni*. A. Verardi, *La memoria legittimante. Il Liber Pontificalis e la Chiesa di Roma del secolo VI*.

Rassegna di Teologia, τεῦχ. 2 (2019)

Τὸ β' τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Rassegna di Teologia* τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Νάπολης ξεκινᾷ μὲ τὴ μελέτη τοῦ Mario Imperatori «Κήρυγμα καὶ Πνεῦμα τῶν Μακαρισμῶν. Ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος σὲ παγκόσμιο πλαίσιο» («Kerygma e Spirito delle Beatitudini. Dialogo interreligioso in contesto globale»). Ὁ σ., ἀφοῦ σημειώνει πὼς τὸ ὑπάρχον πλαίσιο τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ παράδοξο τῆς ταυτόχρονης παρουσίας τοῦ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ ἀπὸ τὴ μία καὶ τῆς ἐκκοσμίκευσης ἀπὸ τὴν ἄλλη –πράγμα ποὺ δείχνει καὶ τὸ πόσο πολυπλοκο εἶναι γιὰ τὴ θεολογία νὰ ἐρμηνεύσει τὸ θρησκευτικὸ φαινόμενο– ἐξετάζει τὶς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν νὰ ριζωθεῖ ἓνας διαθρησκειακὸς διάλογος στὴν ἴδια τὴν καρδιὰ τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ὀπτικὴ γωνία ὁ σ. ἐξετάζει τὴν προφητικὴ μαρτυρία τῶν καθολικῶν μοναχῶν μαρτύρων τῆς Ἀλγερίας τοῦ '90, ποὺ πρόσφατα ἀγιοκατατάχθηκαν ἀπὸ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία.

Στὸ ἐπόμενο ἄρθρο τοῦ τεύχους, ὁ Marco Ronconi ὑπὸ τὸν τίτλο: «Στοχασμοὶ μὲ ἀφετηρία μία σύγκριση μεταξύ τοῦ Aeterni Patris καὶ τοῦ Veritatis gaudium» («Alcune riflessioni a partire da un confronto tra Aeterni Patris e Veritatis gaudium») παρουσιάζει τὶς ἀναλογίες μεταξύ τοῦ Aeterni Patris (τοῦ πάπα Λέοντος ΙΓ', 1879) καὶ τοῦ Veritatis gaudium (τοῦ πάπα Φραγκίσκου, 2018). Καὶ τὰ δύο κείμενα, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἐμπνέονται ἀπὸ μία ἀνάλυση τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας. Δίχως νὰ παρέχουν ἓναν κατηγορηματικὸ ὄρισμὸ γύρω ἀπὸ τὸ τί εἶναι «θεολογία» ἢ «ἐκκλησιαστικὴ σπουδὴ», διαμορφώνουν ἓνα ἐρμηνευτικὸ πλαίσιο, ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ σωτηριώδους ἔργου τοῦ Χριστοῦ, στὸ ὁποῖο συντονίζεται ἡ ἱεραποστολικὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἀνατίθενται ρόλοι καὶ εὐθύνες καὶ διαμορφώνονται προσωπικότητες, ὑποδεικνύοντας τὰ νέα δεδομένα γιὰ μία μεταρρύθμιση τῶν ἐκκλησιαστικῶν σπουδῶν.

Στὸ ἐπόμενο κείμενο, ὑπὸ τὸν τίτλο: «Τὸ κείμενο γιὰ τὴν Ἀνθρώπινη Ἀδελφοσύνη. Μία προσεκτικὴ ἀνάγνωση» (“Documento sulla Fratellanza umana. Una lettura ragionata”) ὁ Domenico Marafioti ἐξετάζει τὴ διακήρυξη ποὺ ὑπέγραψε ὁ πάπας Φραγκίσκος στὸ Ἄμποῦ Ντάμπι μὲ τὸν ἱμάμη Al-Tayyeb, μὲ στόχο νὰ προωθήσει μία γνήσια ὄψη τῆς θρησκείας, ποὺ καταδικάζει τὴ βία καὶ τὴν τρομοκρατία καὶ προσκαλεῖ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος νὰ διαδώσουν μία κουλτούρα συνάντησης. Τὸ κείμενο προσφέρει μία ἀνάγνωση τῆς διακήρυξης, ἐπισημαίνει τὴν καινοτομία της καὶ σημειώνει τὰ ἀδύναμα σημεῖα της ὅπως καὶ τὶς ἐνδεχόμενες ἀφετηρίες περαιτέρω ἔρευνας.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη τοῦ τεύχους ὑπὸ τὸν τίτλο: «Ὁ κοινὸς οἶκος ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Τὸ οἰκολογικὸ αἶτημα ὡς συγκλίνον μὲ τὴ βιβλικὴ ἀποκάλυψη δεδομένο» (“La casa comune alla luce della Parola di Dio. L’istanza ecologica come dato congruente con la rivelazione biblica”) ὁ Nicola Rotundo ἀναφέρει πῶς, σὲ ἕναν θεολογικὸ –βιβλικὰ θεμελιωμένο– ὀρίζοντα καὶ μεταφέροντας τὸν ἄξονα τῆς προβληματικῆς ἀπὸ τὴν οἰκολογία στὴν ἀνθρωπολογία καὶ –σὲ τελικὴ ἀνάλυση– στὴ Χριστολογία, μπορεῖ νὰ ἀναδειχθεῖ ἡ «ἠθικὴ» πτυχὴ τῆς οἰκολογίας καὶ νὰ ἐξεταστεῖ ἡ ἱερότητα ποὺ ἐμπεριέχεται στὴν εὐθύνη καὶ ἐντολὴ τῆς Γενέσεως ποὺ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο φύλακα τῆς δημιουργίας. Οἱ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο προβληματικὲς ποὺ ἀναδύονται ἀπευθύνουν μία ἔκκληση πρὸς τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ διδακτικὸ της σῶμα (*magisterium*).

Ὁ Matteo Prodi, μὲ τὸ κείμενό του: «Ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ κοινωνικὸς χῶρος: δύο ἀποφασιστικὰ κείμενα» (“La Chiesa e il sociale: due documenti decisivi”) ἐπιθυμεῖ νὰ ἐρευνήσει τὴ συμβολὴ δύο κειμένων, διαφορετικῶν μεταξύ τους, στὴ σχέση μεταξύ Ἐκκλησίας καὶ κοινωνικοῦ χώρου. Πρόκειται: α) γιὰ τὴν ἀποστολικὴ Διάταξη *Veritatis gaudium* καὶ β) γιὰ τὸ κείμενο γιὰ τὴν Ἀνθρώπινη Ἀδελφοσύνη γιὰ τὴν παγκόσμια εἰρήνη καὶ κοινὴ συμβίωση. Αὐτὸ ποὺ συνδέει τὰ δύο εἶναι ἡ προφητεία, σημαντικὴ γιὰ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν διάλογο μὲ τὸ Ἰσλάμ. Εἶναι ἡ ἀληθινὴ προφητεία ποὺ μπορεῖ νὰ πετύχει τὴν οἰκοδόμησι μίας νέας ἀνθρωπότητας.

Ὁ Leonardo Lepore μὲ τὸ ἄρθρο του: «Ἀπόρριψη καὶ ὑποδοχὴ. Μία ἐπικαιροποιημένη ἀνάγνωση τοῦ Ἐξ. 1-2» (“Rifiuto e accoglienza. Una lettura attualizzante di Es 1-2”) ἀντιμετωπίζει τὸ θέμα τῆς ὑποδοχῆς καὶ τῆς ἀπόρριψης μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση δύο χωρίων ποὺ ὑπάρχουν στὴν ἀρχὴ τῆς ἀφήγησής τῆς Ἐξόδου. Στὸ πρῶτο χωρίο σχολιάζεται ἡ ἐπιβολὴ τῆς σκλαβιάς στὸν λαὸ τοῦ Ἰσραήλ. Στὸ δεῦτερο ὑπάρχει ἡ ἀναφορὰ στὸν «ξένο» Μωυσῆ ποὺ βρίσκει καταφύγιο στὴ γῆ τῆς Μαδιάμ. Ἡ διήγησι δὲν συνιστᾷ ἕνα εἶδος «παραδείγματος», ὥστόσο δὲν παύουν νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν πραγματικότητά τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου· εἶναι, μὲ ἄλλα λόγια, μία πρόκλησι νὰ στοχαστοῦμε τὶς ἀλλαγές ποὺ ἀφοροῦν τὴ ζωὴ καὶ τὶς σύγχρονες προκλήσεις τῶν κοινωνιῶν μας, ποὺ καλοῦνται νὰ ὑποδεχτοῦν ὄσους ἔχουν «ἀπορριφθεῖ» ἀπὸ ἄλλα στρώματα καὶ συνάφειες.

Ὁ Agostino Porreca, μὲ τὴ σύντομη μελέτη του: «Ἡ θεολογία τοῦ λαοῦ: μοντέλο μιᾶς πολιτισμικῆς προσαρμοστικῆς καὶ συνάφειας θεολογίας» (“La teologia del popolo: modello di teologia inculturata e in contesto”) ἀναφέρει πῶς ἡ προερχόμενη ἀπὸ τὴν Ἀργεντινὴ θεολογία (ἢ κουλτούρα) τοῦ λαοῦ εἶναι μία ἀπὸ πηγές καὶ

βασικές θεολογικές αναφορές στη διδασκαλία (*magisterium*), ποιμαντική και εκκλησιαστική διοίκηση του πάπα Φραγκίσκου. Ο σ. παρουσιάζει το τελευταίο βιβλίο του Juan Carlos Scannone, *Ἡ θεολογία τοῦ λαοῦ. Οἱ θεολογικὲς ρίζες τοῦ πάπα Φραγκίσκου (La teología del pueblo. Raíces teológicas del papa Francisco)*, δείχνοντας πῶς ἡ λεγόμενη «θεολογία τοῦ λαοῦ» δὲν κομίζει ἀλλαγὲς μονάχα –ἢ τόσο– στὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ –ἢ ὅσο– στὴ θεολογικὴ μέθοδο καί, τελικά, στὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία: εἶναι, δηλαδή, ἓνα γνήσιο μοντέλο μίας θεολογίας ποῦ συναντᾷ τὸν πολιτισμὸ καὶ τὶς διάφορες συνάφειές του.

Τὸ τεῦχος κλείνει μὲ τὴν παρουσίαση πρόσφατων θεολογικῶν ἔργων.

Journal of Early Christian Studies, τόμ. 27 (Καλοκαίρι 2019)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ ἀνοίγει ἡ μελέτη τοῦ William Horst μὲ τίτλο: “The Secret Plan of God and the Imitation of God: Neglected Dimensions of Christian Differentiation in *Ad Diognetum*” [σσ. 161-183], ἡ ὁποία ἐπιχειρεῖ μέσα ἀπὸ μία νέα ὀπτικὴ νὰ προσεγγίσει τὸ περίφημο ἀγνώστου πατρὸς κείμενο τῆς πρώιμης Χριστιανικῆς γραμματείας, γνωστὸ μὲ τὸν τίτλο: *Πρὸς Διόγνητον ἐπιστολή*. Τὸ ἐν λόγῳ κείμενο ἔχει χρησιμοποιηθεῖ σὲ ἀρκετὲς πρόσφατες μελέτες ὡς τυπικὸ παράδειγμα γιὰ τὴν παρουσίαση καὶ προβολὴ τῶν Χριστιανῶν ὡς διακριτῆς ἔθνο-φυλετικῆς ομάδας μὲ ἔμφαση στὴν ἰδιαίτερη κοινωνικὴ συμπεριφορὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅπως αὐτὴ κυρίως περιγράφεται στὸ 5ο καὶ τὸ 6ο κεφάλαιο τῆς ἐπιστολῆς. Τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τῆς συγκεκριμένης μελέτης, ὡστόσο, συνίσταται στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ σ. διαβλέπει τὴ διαφοροποίησιν τῶν Χριστιανῶν ὄχι μόνον στὴ διακριτὴ κοινωνικὴ τους συμπεριφορὰ ἀλλὰ ἐπιπλέον στὴ συμμετοχὴ τους στὸ σωτηριῶδες σχέδιο τοῦ Θεοῦ (*Πρὸς Διόγνητον*, 7-8) καθὼς καὶ στὴν πρακτικὴ ἀπὸ μέρους τῶν Χριστιανῶν τῆς μίμησης τοῦ Θεοῦ (*Πρὸς Διόγνητον*, 10). Ὁ σ. ὑποστηρίζει ὅτι τὰ τρία αὐτὰ στοιχεῖα τῆς Χριστιανικῆς ἰδιαιτερότητας δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους, ἀλλὰ ἀντίθετα ἀλληλοσχετίζονται· οἱ Χριστιανοὶ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους ἀκριβῶς ἐπειδὴ διάγουν τὸν βίον τους σύμφωνα μὲ τὴν ἀπροσδόκητη καὶ ὀλοκληρωτικὴ ἀποκάλυψη τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ἔλευση τοῦ Υἱοῦ τοῦ στὸν κόσμον γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἰδιαίτερη καὶ ὑποδειγματικὴ συμπεριφορὰ τους ἐντὸς τοῦ κόσμου συνιστᾷ τὴ μίμηση τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀποκάλυψη τῶν ὁποίων ἔχουν κληθεῖ νὰ διακονήσουν.

Στο ἔργο *Συμπόσιο ἢ ἀλλιῶς Περί ἀγνείας τοῦ Μεθοδίου*, ἐπισκόπου Ὀλύμπου τῆς Λυκίας, ἐστιάζει ἡ ἐπόμενη κατὰ σειρὰ μελέτη: “Becoming Female: Marrowy Semen and the Formative Mother in Methodius of Olympus’s Symposium” [σσ. 185-209] τῆς Dawn LaValle Norman. Τὸ συγκεκριμένο ἔργο ἔχει διαλογικὴ μορφή μὲ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ ὅτι ἐκτὸς τοῦ συγγραφέα ὅλα τὰ ὑπόλοιπα πρόσωπα ἀνήκουν στὸ γυναικεῖο φύλο. Οἱ συνομιλήτριες τοῦ Μεθοδίου ἀντιτίθενται σὲ διαδομένους ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἰατρικὲς ἀντιλήψεις, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες τὸ ἀνδρικό σπέρμα ἀποτελεῖ ρευστοποιημένη ὕλη ὀστικού μυελοῦ καὶ ἐπιπλέον εἶναι φορέας τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς· ἀντίθετα, ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἐμβρύου

τοποθετείται από τον Θεό, όταν το τελευταίο διαμορφώνεται εντός της γυναικείας μήτρας. Με τον τρόπο αυτό επαναπροσδιορίζεται ο ρόλος των δύο φύλων κατά τη διάρκεια της αναπαραγωγικής διαδικασίας σε ό,τι αφορά την είσοδο της ψυχής στο ανθρώπινο σώμα. Σύμφωνα με τη σ. έπομένως, διαμορφώνεται στο κείμενο μία μεταφορική εικόνα του ιδανικού Χριστιανού σε θηλυκό πλέον γένος, όπου σε άρμονική ένωση με τη μητέρα Έκκλησία βρίσκεται σε μία διαρκή κατάσταση έγκυμοσύνης και «γεννά» μέσω της κατήχησης νέους Χριστιανούς.

Ο Raymond Van Dam καταπιάνεται με τη σημαντικότερη πηγή για την ιστορία του Χριστιανισμού από τους αποστολικούς χρόνους ως την περίοδο της μονοκρατορίας του Κωνσταντίνου, με άλλα λόγια την *Έκκλησιαστική Ιστορία* του Εύσεβιου επισκόπου Καισαρείας της Παλαιστίνης και πιδ συγκεκριμένα με τις πηγές του Εύσεβιου. Στη μελέτη του: “A Lost Panegyric: The Source for Eusebius of Caesarea’s Description of Constantine’s Victory and Arrival at Rome in 312” [σσ. 211-240], επικεντρώνεται στα γεγονότα γύρω από τη νίκη του Κωνσταντίνου έναντι του Μαξεντίου στη Μουλβία γέφυρα και τη θριαμβευτική του είσοδο στη Ρώμη. Η θέση του σ. είναι ότι πηγή του Εύσεβιου για την περιγραφή των συγκεκριμένων γεγονότων υπήρξε ένας πανηγυρικός λόγος που έκφωνήθηκε προς τιμήν του Κωνσταντίνου στη Σύγκλητο της Ρώμης, τον οποίο προσέλαβε ο χριστιανός επίσκοπος και αφού τον διάνθισε με χριστιανική όρολογία και σημειολογία τον ενσωμάτωσε τελικά στο αφήγημα της *Έκκλησιαστικής του Ιστορίας*. Στη θεματική γύρω από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο παραμένει και η επόμενη μελέτη “Constantine the Populist” [σσ. 241-270] της Kate Cooper. Παρά τον κατά κάποιον τρόπο προκλητικό τίτλο της μελέτης, στον οποίο ο χριστιανός αυτοκράτορας χαρακτηρίζεται ως «λαϊκιστής», η σ. επιχειρεί να αξιολογήσει τη σύγχρονη βιβλιογραφία περι λαϊκισμού για να κατανοήσει τον ρόλο της διαμάχης και της σύγκρουσης κατά την Κωνσταντινεία περίοδο του Χριστιανισμού. Οι δομικές συγκρούσεις, σύμφωνα με τη βασική θέση της μελέτης, έχαιραν μίας έγνωσμένης αξίας ως εργαλείο για την καλλιέργεια και την άφοσίωση των υποστηρικτών της μίας ή της άλλης παράταξης εντός της Έκκλησίας. Κατά συνέπεια, κύριο μέλημα των επισκόπων και του κλήρου του 4ου αιώνα δεν αποτελούσε τόσο η πνευματική ένότητα της Έκκλησίας όσο η δημιουργία παραταξιακής άφοσίωσης. Άνοιχτο αφήνει ωστόσο το έρώτημα η σ. κατά πόσο αυτή η πολιτική αποτελούσε και πεποίθηση του ίδιου του αυτοκράτορα.

Ακολουθεί η μελέτη “Magnificamus Te, Domina: Visigothic Roots of an Early Marian Prayer” [σσ. 271-301] της Kati Ihnat, η οποία πραγματεύεται τη λατρευτική τιμή προς την Παρθένο Μαρία στην Ίβηρική χερσόνησο κατά τη διάρκεια της Βησιγοθικής περιόδου (5ος-8ος αι.). Πιδ συγκεκριμένα η σ. έστιάζει το έρευνητικό της ενδιαφέρον σε μία έκτεταμένη μαριανική προσευχή που περιλαμβάνεται στο έργο του Ίλδεφόνσου του Τολέδο, *De virginitate Sanctae Mariae*, η οποία ωστόσο είχε παραμεληθεί από τη μέχρι τώρα έρευνα, καθ’ ότι θεωρούνταν αρκετά μεταγενέστερη προσθήκη στο κείμενο. Μέσα από μία λεπτομερή ανάλυση κειμενικών παραλλήλων σε λειτουργικά, θεολογικά και νομικά έργα η Kati Ihnat υποστηρίζει ότι η συγκεκριμένη προσευχή μπορεί καλύτερα να κατανοηθεί ως πολιτισμικό προϊόν της Ίβηρικής χερσονήσου του 7ου αι. μέσα στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο, το οποίο

καθορίζονται από α) τή μεταστροφή τής άρχουσας τάξης από τον Άρειανισμό στην Όρθοδοξία, β) τήν έξαναγκαστική μεταστροφή Έβραίων στον Χριστιανισμό και γ) μία γενικώτερη έπιθυμία για θεολογική σύγκλιση και συμφωνία. Η τελευταία κατά σειρά μελέτη ανήκει στη Felicity Harley και έχει τον τίτλο: “Crucifixion in Roman Antiquity: The State of the Field” [σσ. 303-323]. Μέσα από τή συνδυαστική αξιοποίηση τής πρόσφατης βιβλιογραφίας ή σ. επιχειρεί να παρουσιάσει συνθετικά τις πληροφορίες που άντλούμε μέσα από ιστορικές και αρχαιολογικές πηγές σχετικά με τήν τιμωρητική πρακτική τής σταύρωσης κατά τή Ρωμαϊκή περίοδο.

Το τεύχος ολοκληρώνεται με τις καθιερωμένες βιβλιοκρισίες μονογραφιών που σχετίζονται με τήν ιστορία, τή φιλολογία και τήν τέχνη του πρώιμου Χριστιανισμού.